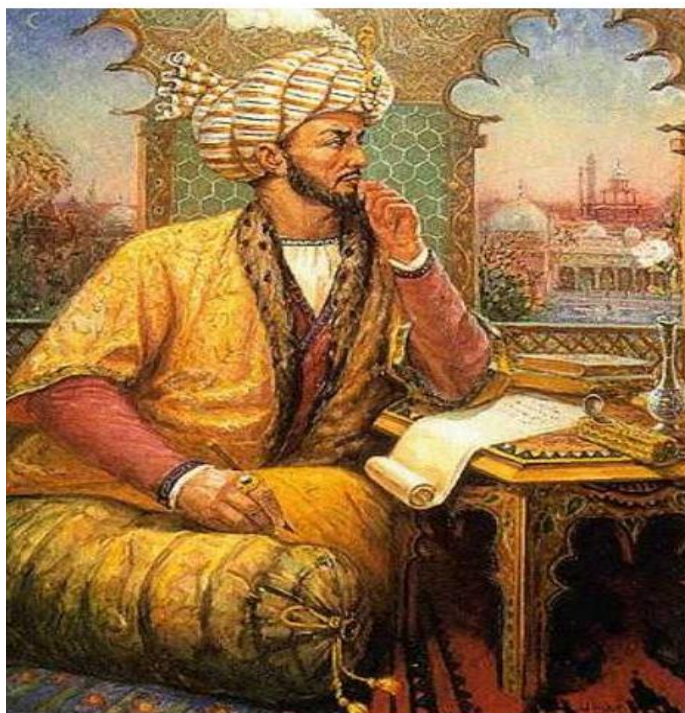

Buxoro tumani Axborot – kutubxona markazi.
Axborot – bibliografiya xizmati.

“Adolatli shoh va buyuk shoir”

**14 fevral - O‘zbek mumtoz adabiyotining yirik vakili, shoir, tarixchi,
davlat arbobi, mohir sarkarda Zahiriddin Muhammad Bobur
tavalludiga bag‘ishlab**

uslubiy- bibliografik qo‘llanma

2026 yil

KIRISH SO‘ZI.

Zahiriddin Muhammad Bobur 1483-yil 14-fevralda Andijon shahrida dunyoga kelgan. Uning otasi Umarshayx Amir Temurning nabirasi bo‘lib, Farg‘ona viloyatining hukmdori edi. Yosh Zahiriddin Bobur saroy muhitida, murabbiylar va mudarrislar qo‘lida tarbiyalandi. Umarshayx vafot etgach, 12 yoshli Zahiriddin Bobur taxtga o‘tiradi. Bu davrda mamlakatda ichki urushlar avj olgan edi. Bobur butun kuchini Movarounnahrni markazlashgan davlat ostida birlashtirishga qaratdi. Biroq Shayboniynonning temuriylardan hokimiyatni tortib olish uchun boshlagan shiddatli hujumi bu maqsadni amalga oshirishga yo‘l qo‘ymadi. Bobur Shayboniylar tomonidan qat‘iy zarbaga uchradi va Samarqand hamda Farg‘onadan butunlay voz kechishga majbur bo‘lib, 1514-yilda lashkarlari bilan Afg‘onistonga ketdi. U yerda kuch to‘plab Hindistonni qo‘lga kiritdi va u yerda tarixda «Buyuk boburiylar imperiyasi» deb nom chiqargan davlatga asos soldi. 1529-yilga kelib Bobur asos solgan davlatga Afg‘oniston, Panjob, Gang vodiysi (Bengaliya chegarasigacha) kirar edi. Boburiylar hind yurtida qariyb 300 yil adolat bilan davlatni boshqardilar, ulkan tarixiy obidalar qurdirdilar. Shulardan Tojmahal (Shoh Jahon va malika Mumtoz Mahal maqbarasi) me‘moriy yodgorligi oq marmardan qurilgan bo‘lib, 5 gumbaz, 4 minora, balandligi 74 metrdan iborat muhtasham binodir. Atrofi bog‘ va devorlari rangli toshlar bilan bezatilgan. Bobur katta davlat arbobi, taniqli sarkarda bo‘lishi bilan birga, iste‘dodli olim, tengsiz shoir ham edi. U o‘zbek adabiyotida Alisher Navoiy an‘analarini davom ettirib, ko‘plab ilmiy, g‘oyat go‘zal badiiy asarlar yozib qoldirdi. Bobur garchand vatandan yiroqda umr kechirgan bo‘lsa-da, o‘zbek adabiy tilining, o‘zbek adabiyoti va she‘riyatining rivojiga katta hissa qo‘shdi. Uning dilrabo g‘azallari san‘atkorlar tomonidan kuylab elinadi. Bobur she‘riyatida ona yurtga muhabbat mavzusi etakchi o‘rin tutadi. Shuningdek, u chin insoniy fazilatlarni ulug‘laydi. Sevgi, oliyjanoblik, sadoqat kabi tuyg‘ularni tarannum etadi. Bobur o‘zbek adabiyotida birinchi memuar asar yozgan adib hamdir. “Boburnoma”da muallif o‘z ko‘rgan kechirganlarini haqqoniy aks ettiradi. Bobur kishilarni ma‘rifatli qilish orzusi bilan yashagan, u “Xatti Boburiy” nomli yozuvni ham ishlab chiqqan. Bobur ijodida g‘azal, ruboiy, tuyuq, fard, chiston kabi janrlarni ko‘rish mumkin. Bobur she‘riyatining tili sodda, xalqchilligi bilan diqqatga sazovor. Shoh va sarkarda, buyuk shoir Zahiriddin Muhammad

Bobur ijodi xalqimizni ezgulikka, ilm - ma'rifatga chorlaydi: Kim yor anga ilm tolibi ilm kerak, O'rgangani ilm tolibi ilm kerak, Men tolibi ilm-u, tolibi ilme yo'q, Men

bormen ilm tolibi, ilm kerak. Uning asarlari orasida "Boburnoma" nomli memuar asari dunyoga mashhur. Bu asar zamonasining eng mukammal nasriy asari hisoblanib, jahon adabiyotiga qo'shilgan bebaho durdonadir. Unda xalqimiz tarixiga doir, Sharq xalqlari tarixi, geografiyasi, urf-odatlar va boshqa ma'lumotlar o'z ifodasini topgan. Bu asar dunyoning ko'p tillariga tarjima qilinib, katta nusxalarda nashr etilgan. Bobur katta davlat arbobi va sarkarda bo'lishi bilan birga, iqtidorli olim va shoir ham edi. Boburning «Boburnoma» nomli asari sharq tarixi, geografiyasi bo'yicha g'oyat muhim ma'lumotlarga ega nodir ilmiy-adabiy yodgorlikdir. Bu asar dunyoning ko'p tillariga tarjima qilingan.

Zahiriddin Muhammad Bobur 1530-yil 26- dekabrda 47 yoshida Hindistonning

Agra shahrida vafot etgan. Keyinchalik esa Zahiriddin Boburning o'z vasiyatiga

ko'ra, uni Qobulga olib kelib dafn etganlar. Shunday qilib, boburiylar sulolasi

Hindistonda 1526-yildan 1858-yilgacha davom etdi. Hindistonda hozir ham boburiylar sulolasi vakillari yashaydi. O'zbekiston Pespublikasi mustaqillikka

erishgandan so'ng qadimgi aloqalar yana tiklandi.

Hurmatli kitobxon va mutaxassislar !

Bu qo'llanma keng kitobxon va mutaxassislar uchun mo'ljallangan uslubiy qo'llanmadir!

Maqsad:

a) Zahiriddin Muhammad Bobur hayot yo'li haqida ma'lumot berish;

v) O'quvchilarga Zahiriddin Muhammad Bobur asos solgan davlat haqida ma'lumot berish;

s) Bobur ruboiylarini yod oldirish va mazmunini tushuntirish.

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR - ADOLATLI

SHOH VA BUYUK SHOIR tavalludining 540 yilligi

munosabati bilan bayram tadbirini o'tkazish yuzasidan tavsiya.

Vatandoshimiz Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530) O'rta asr Sharq madaniyati, adabiyoti va she'riyatida o'ziga xos o'rin egallagan adib, shoir, olim bo'lish bilan birga, yirik davlat arbobi va sarkarda hamdir. Bobur keng dunyoqarashi va mukammal aql-zakovati bilan Hindistonda Boburiylar

sulolasiga asos solib, bu mamlakat tarixida davlat arbobi sifatida nomi qolgan bo'lsa, serjilo o'zbek tilida yozilgan "Boburnoma" asari bilan jahonning mashhur tarixnavis olimlari qatoridan mustahkam o'rin oldi. Uning nafis g'azal va ruboiylari turkiy she'riyatining eng nodir durdonalari bo'lib, "Mubayyin" ("Bayon etilgan"), «Xatgi Boburiy», "Harb ishi", Aruz haqidagi risolalari islom qonunshunosligi, she'riyat va til nazariyasi sohalariga munosib hissa bo'lib qo'shildi. Tarixiy ma'lumotlarda aytilishicha, Boburning Hindistonga yurishida Dehli hukmdori Ibrohim Sulton siyosatidan norozi bo'lgan Panjob hokimlari ham Boburni qo'llaganlar va Sikri jangidagi bu g'alaba Boburga Hindistonda o'z hukmronligini uzil-kesil o'rnatish va Boburiylar sulolasini barpo etish imkoniyatini berdi. Boburiylar sulolasi Hindistonda 300-yildan ortiq vaqt hukmronlik qildi. Zahiriddin Muhammad Bobur lirik she'rlarivatarixiy "Boburnoma"-sidantashqari, islomqonunshunosligivatasavvufdayaxshiasarlaryaratgan. Xulosashuki, adolatli shohvabuyukshoirBoburo'ziningma'lumvamashhurasarla ribilantarixnavisadib, lirikshoirhamdaijtimoiymasalalaryechimigao'zhissasiniqo'shganolimsifatida xalqi mizma'naviymadaniyatitarixidao'chmasizqoldirdi. Tole' yo'qi jonimg'a balolig' bo'ldi, Har ishniki ayladim, xatolig' bo'ldi. O'z yerni qo'yub Hind sori yuzlandim, Yorab, netayin, ne yuz qarolig' bo'ldi. Hijron qafasida jon qushi ram qiladur, G'urbat bu aziz umrni kam qiladur. Ne nav' bitay firoq-u g'urbat sharhin – Kim, ko'z yoshi nomaning yuzin nam qiladur. Har kimki vafo qilsa, vafo topqusidur, Har kimki jafo qilsa, jafo topqusidur. Yaxshi kishi ko'rmagay yomonlig' hargiz, Har kimki yomon bo'lsa, jazo topqusidur

Tadbirlar ssenariysi:

SHOH VA SHOIR BOBOMIZ!

Sahna chiroyli qilib did bilan bezatilgan. To'rida Bobur Mirzoning portreti, uning ruboiylaridan namunalar yozilgan plakatlari osilgan. Mayin musiqa sadosi ostida

sahnaga boshlovchilar kirib keladi va salomlashadilar.

1 – boshlovchi: – Bugun biz sizlar bilan bu yerda temuriylar avlodining iste’dodli vakili, atoqli shoir, buyuk sarkarda Zahiriddin Muhammad Bobur hazratlarining tavallud ayyomini nishonlashga yig’ilganmiz.

2 – boshlovchi: – Shoh va shoirning suronli hayot yo’li, uning Hind tuprog’ida amalgam oshirgan buyuk ishlari, jahon adabiyotiga qo’shgan ulkan hissasi birin – ketin gavgdalanadi.

1 – boshlovchi: – Hurmatli mehmonlar, aziz ustozlar hamda o’quvchilar. Bugun biz sizlarga “Shoh va shoir bobomiz” nomli tadbirimizni e’tiboringizga havola etamiz.

Raqs ijro etiladi.

2 – boshlovchi: – Z. M. Bobur 1483 yil 14 fevralda o’zining “Boburnoma” asarida mahorat bilan tasvirlagan go’zal Farg’ona viloyatining poytaxti Andijonda tug’iladi. Otasi – temuriylar avlodidan bo’lgan Umarshayx Mirzo o’sha davrda Farg’ona viloyati hokimi edi.

1 – boshlovchi: – 1495 yil Umarshayx Mirzo fojeali ravishda vafot etadi. Viloyatni boshqarish 12 yoshli Bobur zimmasiga tushadi. 2 – boshlovchi: – Toju taxt,, saltanat ishlari, jangu jadallar – bularning bari uning murakkab hayotidan dalolat beradi.

1 – boshlovchi: – Bobur Shayboniyxon qo’shinlari qamal qilgan Samarqandni tashlab, Afg’oniston orqali Hindistonni egallaydi va umrining oxirigacha Hindistonda yashab, ijod qiladi, saltanatni boshqaradi.

2 – boshlovchi: – O’g’li Humoyun, nabirasi Akbarlar uning faoliyatini davom ettiradi.

1 – boshlovchi: – Boburiylar sulolasi bir necha yuz yillar davomida Hindistonda hukmronlik qilishadi.

O’quvchilar shoir ijodidan namunalar keltirishadi.

1 – o’quvchi: Davlatga yetib mehnat elin unutma,

Bu besh kun uchun o’zingni asru tutma.

Borg’onni kel emdi, yod qilma, ey do’st,

Boorish – kelishingni lutf etib o’ksutma.

2 – o'quvchi:

Eshitsa kishi bu sho'ru shevan ne degay,
Doim bu tariq ichguni ko'rgan nedegay,
Dushman so'ziga kirma, eshit do'st so'zin,
Eshitmasa so'zni do'st, dushman ne degay.

1 – o'quvchi: – O'zbek adabiyotining atoqli namoyondalaridan biri Zahiriddin Muhammad Bobur o'zining qisqa va murakkab hayoti davomida sermahsul ijod qila olgan buyuk iste'dod sohibi edi. Uning barcha asarlari bizgacha to'liq yetib kelgan emas.

2 – o'quvchi: – Shoirning to'liq bo'lmagan devoni, “Mubayyin” nomli she'riy risolasi, “Volidiya” deb atalguchi kitobchasi, Bobur tuzgan “Xatti Boburiy” nomi bilan mashhur bo'lgan alifbo hamda yirik me'muar asar “Boburnoma” ana shular jumlasidandir.

3 – o'quvchi: – “Boburnoma” asarining mazmuni rang – barang bo'lib, O'rta Osiyo, Afg'oniston, Hindiston, Eron xalqlari tarixi, geografiyasi va etnografiyasiga oid muhim ma'lumotlarni o'z ichiga olgandir.

4 – o'quvchi: Tili va uslubi ravon hamda go'zal asarning asl nomi “Boburiya” bo'lsada, u “Voqenoma”, “Voqeati Boburiy”, keyinchalik “Boburnoma” deya atala boshlagan.5 – o'quvchi: – Asarni o'qir ekanmiz, o'sha davr Afg'oniston va Hindistonga

taluuqli bo'lgan geografik atamalar, o'simlik va hayvonot olami, tarixiy shaxslar bilan tanishamiz.

6 – o'quvchi: – Farg'ona viloyati poytaxti bo'lmish Andijon haqida “Boburnoma”da juda keng ma'lumotlar berilganini guvohi bo'lamiz.

7 – o'quvchi: – “Oshlig'I mo'l, mevasi farovon. Qovun va uzumi yaxshi bo'lur. Pishiqchilik mashali poliz boshida qovun sotish rasm emas” kabi go'zal vodiy tabiati va qadriyatlari haqida ham bilib olamiz.

1 – boshlovchi: – XX asr o'zbek romanchiligida adibimiz Pirimqul Qodirovning “Yulduzli tunlar” (“Bobur”), “Humoyun va Akbar” (“Avlodlar dovoni”) kabi tarixiy asarlari muhim rol o'ynaydi.

2 – boshlovchi: – Yozuvchi Bobur hayoti, uning Hindistondagi faoliyatini, buyuk sarkarda tuzgan ulkan saltanat Boburiylar saltanati davomchilarini romanlarida g’oyat mahorat bilan tasvirlab bergan.

1 – boshlovchi: – Asarni o’qir ekanmiz, buyuk siymo Zahiriddin Muhammad Boburning dastlab Andijondagi hayoti va ijodi bilan mukammal tanishamiz.

O’quvchilar ijrosida Vatan haqida qo’shiq ijro etiladi.

1 – boshlovchi: – Bobur o’zbek adabiyotida lirik janrlar rivojiga katta hissa qo’shgan xassos shoirdir. Uning lirikasini g’azal, ruboiy, qit’a, tuyuq, masnaviy va muammolar tashkil etadi. Bobur she’riyatida ona yurtga muhabbat, vatanni qo’msash, motivlari katta o’rin egallaydi. U ushbu kechinmalarini, ayniqsa ruboiylarida keng ko’lamda ifoda etadi

O’quvchilar Z. M. Bobur ruboiylaridan namunalar o’qishadi.

Davron meni o’tkardi sar-u, somondin,

Ayirdi meni bir yo’lda xon-u mondin.

Gah boshima toj gah baloyi ta’na,

Nelarki boshimg’a kelmadi davrondin.

Tole yo’qe jonimg’a balolig’ bo’ldi,

Har ishniki ayladim xatolig’ bo’ldi.

O’z yerni qo’yib Hind sori yuzlandim,

Yorab netayin ne yuz qarolig’ bo’ldi.

Hijron qafasida jon qushi dam qiladur,

G’urbat bu aziz umrni kam qiladur.

Ne nav’bitay firoqu g’urbat shahrin,

Kim ko’z yoshi nomaning yuzini nam qiladur.

Ko’pdin berikim yoru diyorim yoqtur,

Bir lahza – yu bir nafas qarorim yo’qtur. Keldim bu sori o’z ixtiyorim birla,

Lekin borurimda ixtiyorim yo’qtur.

2 – boshlovchi: – Shoir buyuk mutafakkir Alisher Navoiy ananalarini davom ettirib vatanga muhabbat, insonparvarlik, ma’rifatparvarlik, yorga muhabbat g’oyalari bilan sug’orilgan ajoyib asarlar bitdi.

1 – boshlovchi: – U axloq – odob mavzusiga e’tiborni qaratdi. Yaxshilikni ulug’ladi, xalq manfaatlarini o’yladi. Inson qadr – qimmatini yuqori tutdi.

Odamlarni kamtarin, ko’rkam fazilatlar egasi bo’lishga da’vat etdi.

O’quvchilar shoir ijodidan namunalar o’qishadi:

Bu zamonni naf’y qilsam, ayb qilma, ey rafiq,

Ko'rmadim hargiz netayin, bu zamondin yaxshilig'.
Dilrabolardin yomonliq keldi mahzun ko'ngluma,
Kelmadi jonimg'a hech oromijondin yaxshilig'.
Ey ko'ngul, chun yaxshidin ko'rdung yomonlig' asru
Emdi ko'z tutmoq ne ya'ni har yomondin yaxshilig'.
Bori elga yaxshilig' qilg'ilki, mundin yaxshi yo'q,
Kim degaylar dahr aro qoldi falondin yaxshilig'.
Yaxshilig' ahli jahonda istama Bobur kibi
Kim ko'ribdur, ey ko'ngul, ahli jahondin yaxshilig'

1 – boshlovchi: – O'zining qisqa – 47 yillik umri davomida naqadar buyuk
ishlarni amalgam oshirgan qudratli davlat barpo etgan, ajoyib asarlari bilan
dunyo

ahliga tanilgan bobomiz bilan qancha faxrlansak arziydi.

2 – boshlovchi: – O'zbeklarning bir yaxshi odati bor, qayerga borsa bog'
yaratadi,

go'zallik bunyod etadi. 1504 yili Bobur Qobulni egalladi. Bu yerda ham u
bog'u

rog'lar yaratishga kirishdi. Aytishlaricha Bobur Qobulda o'rta bog' barpo
qilgan.

1508 – 1509 yillarda esa Odinapur qal'asi yaqinida “Bog'I Vafo” nomli bog'
bunyod qildirdi.

MIRZO BOBUR IJODIDAN NAMUNALAR

G'azallar

* * *

Keltursa yuz baloni o'shal bevafo manga,
Kelsun agar yuzumni evursam, balo manga.
Netgayman ul rafiqlarim, qilur base,
Mehru vafo raqibg'a, jabru jafo sanga.
Begona bo'lsa aql meni tilbadin, ne tong,

Chun bo'ldi ul parisifatim oshno manga.
Ohu yoshimdin orta durur za'f, ey tabib,
Bildim yarashmas emdi bu obu havo manga.
Dardim ko'rub muolajada zoe' etma umr,
Kim,jonda dardi ishq durur bedavo manga.
To yor kimni istaru ko'ngliga kim yoqar,
Tashvish bejihat durur oxir sango,manga.
Bobur,bo'lub turur ikki ko'zum yo'lida to'rt,
Kelsa ne bo'ldi qoshima bir-bir mango manga.

* * *

O'zni , ko'ngul, aysh bilan tutmoq kerak,
Bizni unutqonni unutmoq kerak.Ayshu tarab gulbunig'a suv berib,
G'ussa niholini qurutmoq kerak.
Tiyra turur zuhd damidin ko'ngul,
Ishq o'ti birla yorutmoq kerak.
Har nimag'a g'am ema,g'am ko'p turur,
Aysh bila o'zni unutmoq kerak.
Qo'yma mashaqqat aro,Bobur,ko'ngul,
O'zni farog'at bila tutmoq kerak.

* * *

Ne xush bo'lg'ayki, bir kun uyquluq baxtimni uyg'otsam,
Kechalar tori mo'yidek belig'a chirmashib yotsam.
Gahi guldek yuzini ul shakar so'zlukni islasam,
Gahi shakkar kibi ul yuzi gulning la'lidin totsam.
Qani Shirin bila Layliki sendin noz o'rgansa,
Qani Farhodu Majnunkim, alarg'a ishq o'rgatsam.

Yoruq kunduz,qorong'u kechada anjum kibi bo'lgay,
Chekib gar oh dudini ko'ngul o'tini tutratsam.
Ko'zum ravshanlig'ida bo'lg'ay,Bobur,base kamliq,
Agar qoshi bila yuzun hilolu kunga o'xshatsam.

Adabiyotlar ro'yxati.

Bobur, Zahriddin Muhammad.

Boburnoma:[O'rta-yoshdagi maktab bolalari uchun] / [nashrga tayyorlovchi P. Shamsiyev; muharrir A. O'ktam]. – Toshkent : Yulduzcha.– 1990.–368 b.

Bobur Hindistonda. Toshkent : Sharq. – 2007. – 256 b.

Sotimov, G'ofurjon. Boburiyzodalar/ Mas'ul muharrir: X. Sultonov. – Toshkent : Ma'naviyat. – 2003. – 72 b.

Andijondan Bafdodgacha (Buyuklar izidan) / Safarnoma – 4. – Toshkent : Sharq. – 2007. – 256 b.

Qodirov, Primqul. Yulduzli tunlar: “Sharq” nashritot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. – Toshkent : – 2013. – 544 b.

Qodirov, Primqul. Humoyun va Akbar:“Sharq” nashritot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. – Toshkent : – 2016. 671 b.

Nizom, To'lan. Ruhlar qasidasi:Cho'lpon nashriyoti . – Toshkent : – 2003. 25 b.

Gazeta va jurnal maqolalari ro'yxati.

Boymurod, A. G'aflat uyqusidan uyg'on, gar tilar bo'lsan murod : [14 fevral – Zahiriddin Muhammad Bobur tavalluikuni haqida] / A. Boymurod // Yangi O'zbekiston. – 2022.–15 fevral.

Majid, G'. “Hind otli bu bir parcha eri olamning” [Hazrat Zahiriddin Muhammad Bobur hind o'lkasi haqida] / G'. Majid // Yangi O'zbekiston. – 2023.–15 fevral.

Rahimov, J. Bobur – buyuk sarkarda: [Zahiriddin Muhammad Boburning harbiy san'ati, jangu jadallari haqida] / J. Rahimov // Yangi O'zbekiston. – 2022.–15 fevral.

Abduraimov, A. Buyuk sarkarda va vatanparvar shoir : [Zahiriddin Muhammad tavalludining 540 yilligiga] / A. Abduraimov // Yangi O'zbekiston. – 2023.–29 yanvar.

Shamsitdinov, R. Bobur va biz ham o'sha tarixiy turndamiz: [Andijonda Bobur nomidagi xalqaro ilmiy-tadqiqot institutini tashkil etish kata imkoniyatlar eshigini oshadi shu haqida] / R. Shamsitdinov// Yangi O'zbekiston. – 2023.– 2 fevral.

Axborot bibliografiya xizmati: